

ZÁBLESK NADĚJE? MAJETKOPRÁVNÍ JEDNÁNÍ MEZI ČESKOSLOVENSKEM A RAKOUSKEM V DUBNU 1971

Miroslav ŠEPTÁK

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Filozofická fakulta
Ústav česko-německých areálových studií a germanistiky
Branišovská 31a
370 05 České Budějovice, Česká republika
mseptak@ff.jcu.cz
&
Národní archiv
Oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek
Archivní 4/2275
149 00 Praha 4, Česká republika
miroslav.septak@nacr.cz
ORCID ID: 0000-0002-5504-1163
SCOPUS Author ID: 37013751700

ŠEPTÁK, Miroslav. *Could this be a Glimmer of Hope? Property Negotiations between Czechoslovakia and Austria in April 1971. In Outline of the Issue. In Studia Historica Nitriensia, 2026, Vol. 30, No. 1, p. 207-216, ISSN 1338-7219. DOI: 10.17846/SHN.2026.30.1.207-216.*

In the context of the easing of tensions in international relations known as *détente*, talks on property rights between Czechoslovakia and Austria resumed in the early 1970s. After World War II, the Czechoslovak state confiscated the property of Austrian citizens without providing adequate compensation. The core of the dispute was to determine mutually acceptable criteria for the payment of compensation. The negotiations, which commenced on 18 April and concluded on 23 April 1971, began inauspiciously. The Austrian delegation, led by Walter Wodak, Secretary-General of the Foreign Ministry, demanded a total compensation payment of 4 billion shillings. Czechoslovak officials considered this amount to be excessive. Only the reduction of the Austrian demand from 4 to 2 billion shillings unblocked the stalemate. Nevertheless, divergent perspectives persisted regarding the optimal resolution of the dispute. Austria regarded the proposed sum as final. Czechoslovakia, however, used delaying tactics to obtain further reductions. The promising process of attempting to reach an understanding was brought to a close in June 1971 as a consequence of a journalistic controversy between the two states.

Klíčová slova: Československo; Rakousko; *détente*; majetkoprávní jednání; Walter Wodak; Bruno Kreisky;

Keywords: Czechoslovakia; Austria; *Détente*; Property Negotiations; Walter Wodak; Bruno Kreisky;

Úvod

Vztahy mezi dvěma střeoevropskými státy, Československem a Rakouskem, ovlivňovala po roce 1945 zásadním způsobem studená válka. Formálně sice Rakousko přijalo závazek neutrality, nicméně od počátku neexistovaly žádné pochyby o jeho sounáležitosti k Západu. Ani zakotvení Československa v poválečných mezinárodních vztazích nevyvolávalo vážnější pochybnosti. Úvahy některých představitelů třetí republiky o jeho roli jako jakéhosi mostu mezi Východem a Západem se brzy ukázaly pouhou iluzí. Od změny vnitřních poměrů v únoru 1948 patřilo Československo mezi nedílnou součást sovětského bloku.

Zásadní překážkou v rozvoji vzájemné relace se vedle odlišného postavení v mezinárodních vztazích staly nevyřešené majetkoprávní otázky.¹ Československo nárokovalo splacení půjček poskytnutých Rakousku v letech 1922 a 1934. Naproti tomu Rakousko požadovalo kompenzaci za škody způsobené poválečnými československými zestátnovacími opatřeními. Československý stát tehdy vyvlastnil zahraniční majetek a investici často bez poskytnutí adekvátní náhrady. Jádrem sporu spočívalo ve stanovení kritérií pro odškodněné a ve vyčíslení celkové sumy náhrady.

Teprve uzavření Státní smlouvy v květnu 1955 a s tím spojené obnovení mezinárodněprávní subjektivity Rakouska jako nezávislého a svobodného státu otevřelo cestu ke vzájemnému dialogu. Veřejným přistoupením ke Státní smlouvě v srpnu téhož roku vzalo na sebe Československo závazek uzavření zvláštní dohody s Rakouskem v majetkoprávních otázkách. Československo od počátku tzv. náhradových jednání zamýšlelo odškodnit výhradně osoby s rakouskou státní příslušností k 13. březnu 1938 (označování jako „Starorakušané“). Naproti tomu Rakousko usilovalo, aby do kompenzace spadali také čeští a moravští Němci odsunutí z Československa v letech 1945 a 1946 (tzv. Novorakušané). Jednání dlouho probíhala bezvýsledně na úrovni expertních komisí.

Podstatný průlom znamenal až podpis důvěrného bilaterálního protokolu v červenci 1965. Vylučoval z odškodnění Novorakušany, kteří neměli k 27. dubnu 1945 (ke dni vzniku druhé rakouské republiky) rakouské státní občanství a jejichž majetky, práva a zájmy byly československými opatřeními bez náhrady konfiskovány. Rakousko se zároveň zavázalo k neposkytnutí žádné další podpory a nezastupování jejich zájmů. Krátké období „pražského jara“ sice dalo určité naděje na finalizaci komplikovaných rozhovorů, nicméně teprve počátek sedmdesátých let přinesl opětovný mírný optimismus nalezení oboustranně přijatelného řešení.²

Předložená studie si klade za cíl podrobněji přiblížit přípravu a průběh majetkoprávních jednání proběhnuvších v dubnu 1971 z pohledu československé strany. Ačkoliv se jednalo o dílčí událost, znamenala významný mezník v komplikovaných rozhovorech.

¹ K širšímu kontextu tzv. náhradových jednání dosud nejpřehledněji KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha 2010, s. 125-322.

² K historii náhradových jednání sumárně: ULLMANN, Paul. Eine schwierige Nachbarschaft. Die Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Tschechoslowakei von 1945–1968. Wien 2006, s. 203-208, 223-234; NĚMEČEK, Jan. Zum Problem der tschechoslowakisch-österreichischen Beziehungen. Vermögensrechtlicher Ausgleich zwischen der Tschechoslowakei und Österreich nach dem 2. Weltkrieg. In *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic. Series Nova*, 2003, roč. 10, s. 229-254; DOBEŠ, Adam. Dlouhá cesta k majetkovému vyrovnání mezi Československem a Rakouskem. In STEHLÍK, Michal – SPRENGNAGEL, Gerald M. (eds.). *Kreiského éra v Rakousku a období normalizace v ČSSR*. Praha 2013, s. 43-56.

Po dlouhé době totiž došlo ke sblížení vzájemných mnohdy protichůdných stanovisek. Odborná literatura věnovala zvolenému tématu nanejvýš okrajovou pozornost, přičemž využila zápis z jednání určený Předsednictvu Ústřednímu výboru Komunistické strany Československa.³ Na rozdíl od dosavadního výzkumu využiji další dochované archivní materiály státní provenience uložené v Archivu Ministerstva zahraničních věcí České republiky a v Národním archivu. Umožní mi přesněji rekonstruovat samotnou přípravu a průběh rozhovorů z československé strany.

K obnovení náhradových jednání přispěly především následující dvě skutečnosti. Za nejdůležitější pokládám tehdejší uvolnění mezinárodních vztahů v soupeření mezi Východem a Západem. Konkrétním výsledkem politiky détente bylo v průběhu roku 1970 podniknutí zásadních kroků k uskutečnění celoevropské bezpečnostní konference. Jednalo se především o prohlášení Severoatlantické rady NATO v Římě a apel Politického poradního výboru Varšavské smlouvy v Budapešti na jaře téhož roku.⁴ Jeden z patrných důkazů o probíhajícím uvolnění poskytly i první výsledky nové východní politiky západoněmeckého kancléře Willyho Brandta, které postupně připravovaly půdu pro jednání o dalších dlouhodobě nedořešených otázkách střední Evropy.⁵ Za druhý důvod pokládám vnitropolitické změny v Rakousku. Nástup jednobarevného sociálně demokratického kabinetu pod vedením charismatického Bruna Kreiského znamenal novou aktivizaci rakouské zahraniční politiky. Vycházející z vlastních předchozích zkušeností považoval spolkový kancléř spolupráci meziblokového Rakouska a států sovětské vlivové sféry za žádoucí a možnou. Kreisky do velké míry mohl navázat na rakouskou variantu východní politiky realizovanou ještě předchozí lidoveckou vládou.⁶

Přípravná fáze

S příchodem nového letopočtu 1971 se Rakousko a Československo začaly připravovat na obnovení rozhovorů v nevyřešených majetkoprávních otázkách. K odstranění největší překážky v československo-rakouské relaci nabádal oba státy i Sovětský svaz. Moskva, a to nebylo nijak překvapivé, se přikláněla k návrhu Prahy, tedy k podstatnému snížení Rakousku poskytnuté finanční náhrady.⁷ Vídeň odmítla návrh pražského ministerstva zahraničí v pokračování rozhovorů na úrovni expertů. Pokládala to za ztrátu času. Takto koncipovaný dialog sloužil pouze k výměně názorů a žádný posun vpřed v minulosti nepřinesl. Rakouské ministerstvo zahraničí se sídlem na vídeňském náměstí Ballhausplatz očekávalo další protahování rozhovorů, a to i o několik let. Požadovalo proto obnovení dialogu na úrovni vládních delegací s účastí expertů z ministerstev zahraničí a financí.⁸

³ DOBEŠ, Dlouhá cesta k majetkovému vyrovnání, s. 51.

⁴ KRÁTKÝ, Karel. Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce. Praha 1972, s. 260-262. K prohlášení Severoatlantické rady NATO přijaté v Římě 27. 5. 1970. Dostupné na internetu: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c700526a.htm>.

⁵ K Brandtově nové východní politice přehledně BENDER, Peter. Die „Neue Ostpolitik“ und ihre Folgen. Vom Mauerbau bis zur Vereinigung. München 1986, s. 155-206.

⁶ GEHLER, Michael. Österreichs Außenpolitik der Zweiten Republik. Von der alliierten Besatzung bis zum Europa des 21. Jahrhunderts, Band 1, Innsbruck – Wien – Bozen, s. 447-449.

⁷ Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha (dále AMZV), fond (dále f.), Teritoriální odbor-tajné (dále TO-T), Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, Telegram z Vídně 13. 4. 1971, ev. č. SP: 3498 xPk, Komárek.

⁸ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 020.567/71, poznámky Ministerstva zahraničních věcí, [leden 1971], Trhlík.

Současně vysocí úředníci rakouského ministerstva zahraničí dávali otevřeně najevo ochotu dotáhnout majetková jednání v brzkém termínu do zdárného konce.⁹

Na zasedání 22. ledna 1971 schválilo Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa návrh vedoucího rezortu diplomacie Jána Marka o rozvoji vztahů s Rakouskem. Jednalo se o zásadní dokument znamenající průlom v dosavadní strategii. Ve srovnání s předchozími léty neměli českoslovenští představitelé pokračovat v záměrném oddalování řešení kontroverzní problematiky s cílem unavit Rakušany a dosáhnout snížení náhradové částky. Tentokrát měli usilovat o nalezení finálního vypořádání vzájemných požadavků. Praha byla ochotna poskytnout kompenzaci pouze za tzv. malý rakouský majetek, kam zahrnovala rodinné domy, půdu do 13 hektarů a menší i střední živnosti, a to do maximální výše 92 milionů československých korun (zhruba 300 milionů šilinků). Větší rakouský majetek podléhající znárodnění měl být uhrazen československými pohledávkami v Rakousku.

Do 30. září 1970 předala rakouská strana 90 113 (zhruba 98 %) žádostí o majetkové odškodnění. Československé ministerstvo financí provedlo interní šetření těchto podkladů. Z důvodu protiprávního jednání žadatelů během druhé světové války, nesplnění státoobčanských podmínek, pozbytí hodnoty v důsledku československé měnové reformy z roku 1953 a dluhů vázoucích na dotčených majetcích, uznalo jen 43 654 z nich. Vůči rakouskému požadavku 4 miliardy šilinků uplatňovalo Československo nárok ve výši 1,7 miliardy šilinků. Ministerstvo financí však důvěrně přiznalo, že z této částky je bonitních pouze 760 milionů šilinků převážně sukcesivní povahy, tj. představují pohledávky státních podniků vzniklých znárodněním nebo konfiskací. Nebylo přitom jisté, do jaké míry rakouská strana uzná uvedenou československou argumentaci. Vedoucí komunističtí představitelé byli ochotni dosáhnout v dialogu pokroku za předpokladu snížení globální rakouské částky odškodnění na 1,5 miliardy šilinků.¹⁰

Od února do poloviny dubna 1971 promýšlel jak Černínský palác, tak Ballhausplatz taktiku a konkrétní obsah rozhovorů. Rekonstrukci rakouského postoje velmi ztěžuje neexistence téměř žádných relevantních archivních dokumentů. Prvotní plán určil zřejmě sám ministr zahraničí Rudolf Kirchschräger.¹¹ Spočíval v etapovitém řešení problému od nejlehčích po nejkontroverznější otázky, tj. od drobného až po větší majetek.¹² Vedoucím devítičlenné rakouské delegace byl jmenován Walter Wodak.¹³ Generální

⁹ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, Telegram Vídeň, 26. 1. 1971, ev. č. SP: 747 Ku, Komárek; Telegram Vídeň, 22. 1. 1971, ev. č. 665 Mk, Komárek; č. j. 012/71-Km/pe, 26. 1. 1971, Komárek; Telegram z Vídně 1. 2. 1971, ev. č. SP 995 Lo, Komárek; č. j. 021/71 Km/pe, 4. 2. 1971, Komárek.

¹⁰ Národní archiv, Praha (dále NA), fond, (dále f.), Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa 1966–1971, (dále PÚV KSČ 1966–1971), fond 02/1, (dále 02/1), svazek 150, (dále sv.), archivní jednotka 231, (dále ar. j.), bod 9, (dále b.), 198. schůze, 22. 1. 1971, Zpráva o vztazích ČSSR s Rakouskem a návrh dalšího postupu a opatření, 8. 1. 1971; AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 020.707/71-4, záznam ministerstva zahraničí 5. 2. 1971.

¹¹ Rudolf Kirchschräger (1915–2005), rakouský soudce, právník, diplomat a politik. Od roku 1954 zaměstnán na ministerstvu zahraničí na oddělení mezinárodního práva. Účastnil se jednání o Státní smlouvě, 1956–1964 vedoucí oddělení mezinárodního práva, 1963–1967 vedoucí Kabinetu spolkového ministra zahraničních věcí, od 20. února 1967 do 12. 5. 1970 vyslancem v Praze, od 21. 4. 1970 do 7. 7. 1974 ministrem zahraničí, od 23. 6. 1974 do 8. 7. 1986 spolkovým prezidentem.

¹² AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, Telegram z Vídně 24. 2. 1971, ev. č. SP: 1879 Ku, Komárek.

¹³ Walter Wodak (1908–1974), rakouský právník a diplomat. Člen ilegální Komunistické strany Rakouska a účastník protinacistického odboje. V diplomatických službách od roku 1976. Působil na vyslanectvích

tajemník ministerstva zahraničních věcí s důvěrou Bruna Kreiského měl zmocnění jednat nejenom o majetkových otázkách, ale také o dalších důležitých tématech bilaterální relace.

Československý postup byl následující: Čtvrtý teritoriální odbor ministerstva zahraničí vypracoval elaborát, v němž shrnul aktuální vývoj kolem otázky majetkových jednání. O jeho obsahu informoval ministra financí Rudolfa Rohlíčka, prvního tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa Gustáva Husáka, předsedu československé vlády Lubomíra Štrougala a tajemníka Předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa pro zahraniční politiku Vasiľa Biľaka.¹⁴ Mezitím na základě interní porady vedoucích pracovníků Ministerstva zahraničních věcí nominoval Černínský palác vedoucím československé delegace generálního sekretáře rezortu zahraničí Miroslava Žemlu.¹⁵

Počátkem března mluvil ministr zahraničí Ján Marko s Lubomírem Štrougalem o složení československé delegace. Předseda vlády vyslovil souhlas, aby Miroslav Žemla vedl jednání. Následně byla celá záležitost projednána s ministrem Rudolfem Rohlíčkem.¹⁶ Poté ministerstvo zahraničí předložilo předsednictvu vlády ČSSR návrh na složení československé delegace.¹⁷ Personální obsazení vyjednávacího týmu schválil rovněž Gustáv Husák a Vasiľ Biľak.¹⁸ Následně 6. dubna proběhlo v budově Černínského paláce pracovní setkání členů československé delegace. Pod vedením Miroslava Žemly přítomní precizovali úvodní projev, hovořili o strategii během rozhovorů a požádali ministerstvo financí a zahraničí o doplnění podkladů pro jednání. Zaměstnanci rezortu zahraničí zamýšleli vystoupit s úvodním projevem, neboť v tom spatřovali určitou taktickou výhodu i možnost ovlivnit průběh rozhovorů pro ně v žádoucím směru.¹⁹ Masovým médiím byly v souladu s dosavadní praxí předány jen stručné informace obsahující všeobecné fráze o začátku rozhovorů. Další mediální obsah měl být přizpůsoben průběhu jednání.²⁰

v Londýně a Paříži. V období 1953–1959 vyslancem v Bělehradě, následně vedoucí administrativní sekce ministerstva zahraničí. 1964–1970, vyslancem v Moskvě, od 8. 10. 1970 do 25. 2. 1974 generální sekretář ministerstva zahraničí. AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 021.748/71-4, Záznam o návštěvě rakouské vyslance G. Schlumbergera u zástupce vedoucího 4. t. o. s. J. Šnobla dne 26. března 1971, 26. 3. 1971; č. j. 36.164/71-GS, Záznam o přijetí vyslance G. Schlumbergera u generálního sekretáře FMZV s. M. Žemly dne 30. 3. 1971, 31. 3. 1971.

¹⁴ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 020.707/71-4, Záznam ministerstva zahraničí 5. 2. 1971.

¹⁵ Miroslav Žemla (1925), v československých diplomatických službách od dubna 1948 do března 1990. Působil například ve Varšavě, Afghánistánu, Hanoji a Kanadě. Od července 1969 do října 1971 generálním tajemníkem ministerstva zahraničí a jeden z náměstků ministra zahraničí Jána Marka. K poradě srov. AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, bez č. j., záznam, 11. 2. 1971.

¹⁶ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, záznam Milana Klusáka, bez data, součást spisu č. j. 021.267/71-4; poznámky Jana Šnobla pro ministra Jána Marka, 1. 3. 1971; č. j. VII-3-4272/71, dopis Rudolfa Rohlíčka Jánu Markovi, 22. 3. 1971.

¹⁷ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 021.461/71-4, Majetková jednání – složení čl. delegace, [březen] 1971.

¹⁸ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 021.461/71-4, Majetková jednání – složení čl. delegace, [březen] 1971, rukopisní poznámky na obálce spisu.

¹⁹ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 021.461/71, Příprava čl. delegace pro majetková jednání s Rakouskem /náměty pro jednání s FMF/, 25. 3. 1971; Záznam z pracovní porady u generálního sekretáře FMZV s. Dr. Žemly, konané dne 6. 4. 1971.

²⁰ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 104.397/71-4, Rakousko: majetkoprávní jednání vládních delegací, publicita, bez data [duben 1971].

Československá delegace byla připravena vyhovět rakouskému požadavku náhrady ve výši 4 miliardy šilinků pouze za předpokladu uznání československých nároků ve stejné výši. Přirozeně tím by odškodnění zcela ztratilo smysl. V případě etapovitého řešení problému odmítala nechat otevřenou otázku velkého majetku. Jako výraz dobré vůle připustila navrácení konfiskovaných rodinných domů rakouských státních občanů.²¹

Průběh rozhovorů

Rakouská delegace pobývala v Praze mezi 18. až 23. dubnem 1971. Do československé metropole přicestovala v odpoledních hodinách rychlíkem Vindobona. Na Hlavním nádraží jí uvítali představitelé československého diplomatického sboru. Kromě opakovaných debat doplňovala program návštěva Karlových Varů spojená s obědem v hotelu Moskva (dnes Pupp) i s prohlídkou skláren Moser. Samotná jednání zahájily 19. dubna úvodní projevy v budově Černínského paláce na Loretánském náměstí. Generální tajemník ministerstva zahraničí Walter Wodak opětovně podmínil rozvoj vzájemných vztahů dosažením pokroku v náhradových jednáních. Odmítl navrhovanou kompenzaci v podobě převzetí československého majetku v Rakousku s poukazem na právní překážky vyplývající z rakouské legislativy. Namísto toho navrhl, aby smluvnímu uspořádání majetkových otázek předcházela zvláštní dohoda o restituci rodinných domů rakouských občanů žijících v Československu. Současně vyjádřil ochotu vypracovat zásady o budoucí dohodě o globálním vyřádkování a platebních modalitách. Wodak poznamenal, že rakouská delegace bude muset v brzké době informovat o stavu jednání parlament a případný neúspěch náležitě odůvodnit. Poukazoval přitom na zájem rakouské Národní rady o výsledky majetkových jednání s Československem. Žadatelé o odškodnění představují spolu se svými příbuznými téměř 400 000 osob, tedy 10 % oprávněných rakouských voličů, přičemž 95 % z nich spadá do kategorie malého a středního majetku. Delegace alpské republiky v tomto případě spojila racionální argument (zřetel na názor veřejnosti ve fungující demokracii) s nesprávným údajem o počtu voličů, kteří tehdy v uvedeném množství představovali zhruba 8 % z celkového elektorátu.²²

Rakouské úvahy hostitele nepotěšily, spíše naopak. V jednací místnosti zavládla chladná, možná trochu napjatá atmosféra. Českoslovenští představitelé Wodakovy návrhy briskně odmítli. Na vypracování zásad budoucí smlouvy nahlíželi negativně, jelikož dosaďadní rozhovory dosud nic nepřinesly. Rakouský požadavek poskytnutí globální náhradové částky ve výši 4 miliard šilinků považovaly za přemrštěný.²³ Za této situace se zdálo, že jednání jako již v minulosti několikrát uvíznou ve slepé uličce.

²¹ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 105.856/71-4, Postup čs. delegace v majetkoprávních jednáních s Rakouskem, bez data [duben 1971].

²² V rámci voleb do Národní rady v roce 1970 mohlo odevzdat svůj hlas celkem 5 045 841 voličů. Srov. Die Nationalratswahlen vom 1. März 1970. Bearbeitet im Österreichischen Statistischen Zentralamt. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1970, s. 37; NA, fond Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák (1933) 1969–1987 (1989), (dále KSČ, ÚV, GH), karton č. 434, sl. 12217, č. j. 022.447/71-4, Informace o československo-rakouských jednáních ve dnech 19.–23. dubna 1971 v Praze.

²³ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 022.263/71-4, Stručný přehled prvního dne jednání s rakouskou delegací o majetkoprávních a jiných otázkách 19. 4. 1971, 20. 4. 1971, záznam Josefa Zimáka; NA, f. KSČ, ÚV, GH, karton č. 434, sl. 12217, č. j. 022.447/71-4, Informace o československo-rakouských jednáních ve dnech 19.–23. dubna 1971 v Praze.

Druhý den rozhovorů 20. dubna debatoval Ján Marko s Waltrem Wodakem. Československý ministr zahraničí přitom usiloval o zlepšení nepříznivého dojmu z první etapy jednání. Podle rakouského záznamu probíhal jeden a půl hodiny trvajícím rozhovor v uvolněné a přátelské atmosféře. Marko zdůraznil přání o celkové zlepšení vzájemných vztahů a chápatě uznal důležitost majetkoprávní otázky pro Rakousko.²⁴ Československý záznam z identického rozhovoru obsahuje poněkud jiná tvrzení. Podle něho Marko označil za nešťastné podmiňovat prohloubení vzájemných vztahů dosažením dohody v náhradových jednáních. Wodak pouze zopakoval již několikrát vyslovené argumenty a ukončení majetkoprávních rozhovorů označil za první etapu zlepšení vzájemných vztahů. Při příležitosti podepsání dohody o vypořádání sporných majetkových otázek připustil možnost povýšení zastupitelských úřadů z vyslanectví na velvyslanectví i další rozvoj obchodních styků.²⁵

Teprve rozhovor mezi čtyřma očima mezi vedoucími obou delegací Miroslavem Žemlou a Walterem Wodakem přinesl nečekaný průlom. Rakouská strana snížila požadavek odškodnění ze 4 miliard na 2 miliardy šilinků, což mimochodem generální tajemník rakouského ministerstva zahraničí připustil již několik dnů před zahájením jednání.²⁶ Tuto sumu označil s poukazem na značný zájem veřejnosti a s ohledem na tlak rakouského parlamentu za finální. Dále navrhl, aby globální náhradová částka mohla být splatná v několika ročních splátkách, přičemž rakouská strana by vlastníky malého a středního majetku odškodnila nejdříve z vlastních prostředků. Velký majetek měl být z ujednání, obdobně jako při podobných jednáních s Polskem, vypuštěn. Součástí dohody o majetkovém vyrovnání by byly dopisy vedoucích obou delegací, v němž by obě strany prohlásily, že nebudou podporovat odškodnění z tzv. velkého majetku. Vzájemné nároky v oblasti kultury měla vypořádat zvláštní dohoda mezi odbornými institucemi obou zemí. Miroslav Žemla označil změnu rakouského stanoviska za povzbudivou, i když současně považoval částku 2 miliard šilinků za nepřijatelnou. Poukázal přitom názor rakouské strany, která ocenila československý majetek v alpském státě na pouhých 68 milionů šilinků.²⁷

V dalších dnech se hovořilo o zcela konkrétních požadavcích. Hostitelé uvedli, že z 90 000 žádostí mohou uznat jen 43 654 případů v celkové výši 1,25 miliardy šilinků.²⁸ Důvody spočívaly v duplicitě uplatňovaných nároků nebo jejich zániku v důsledku protiprávního jednání žadatelů vůči Československu. Následně hostitelé ocenili československý

²⁴ Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Archiv der Republik, Bundeskanzleramt/Auswärtige Angelegenheiten, Sektion II-Pol., ČSSR, Karton Nr. 1767, Telegramm Prag, Zl. 106-res/71, 20. 4. 1971, Wodak, Schlumberger ministerstvu zahraničí.

²⁵ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 010.528/71/GS, Záznam o přijetí dne 20. dubna 1971 u ministra zahraničí ČSSR s. Ing. J. Marka vedoucího rakouské delegace na čs.-rakouských jednáních gen. tajemníka MZV velvyslance W. Wodaka.

²⁶ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, Telegram z Vídně 13. 4. 1971, ev. č. SP: 3498 Pk, Komárek.

²⁷ NA, f. KSC, ÚV, GH, karton č. 434, sl. 12217, č. j. 022.447/71-4, Informace o československo-rakouských jednáních ve dnech 19.–23. dubna 1971 v Praze; AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 010.527/71-GS, Záznam o jednání vedoucích delegací na čs.-rakouských jednáních generálního tajemníka rakouského MZV velvyslance dr. W. Wodaka a generálního sekretáře FMZV dr. M. Žemly dne 20. 4. 1971, 20. 4. 1971.

²⁸ Tento konkrétní počet uvádí NA, f. PÚV 1966–1971, f. 02/1, sv. 150, ar. j. 231, b. 9, 198. schůze, 22. 1. 1971, Zpráva o vztazích ČSSR s Rakouskem a návrh dalšího postupu a opatření, 8. 1. 1971; AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 020.707/71-4, Záznam Ministerstva zahraničí 5. 2. 1971; rakouská nota z 11. 5. 1971 vyjadřující se k požadavkům Československa předneseným na dubnovém jednání v Praze. AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, složka 10, Aidé memoiré rakouského vyslanectví v Praze, 11. 5. 1971.

majetek v Rakousku na 1,75 miliardy šilinků, ačkoli zároveň přiznali nepřesnost prezentovaných údajů, prý v důsledku neochoty rakouské strany zjistit jeho skutečnou hodnotu. Hosté tuto argumentaci odmítli. Československý likvidní majetek v Rakousku vyčíslili na maximálně 60 milionů šilinků.²⁹ Projednávání vzájemných nároků mělo pokračovat na úrovni expertů v druhé polovině května. Vládní delegace měly opět jednat v polovině června 1971. Pražské ministerstvo zahraničí pokládalo stanovení konkrétní výše globální náhradové sumy za pozitivní předpoklad k dalšímu jednání a zamýšlelo vstřícný krok využít k opětovnému snížení rakouských požadavků.³⁰

Rakouská snaha odblokovat vstřícným gestem patová jednání se výrazně promítla do dalšího průběhu rozhovorů. Druhý tematický okruh se ze strany hostitelů nesl ve smířlivém tónu. Třebaže nechyběly výtky na údajné hrubé útoky z neutrálního Rakouska vůči vedoucím československým představitelům a aktivitu nekomunistické emigrace v alpské republice. Rakušané připustili další rozvoj bilaterální relace. Praktickým vyjádřením této snahy mělo být vytvoření společné československo-rakouské smíšené komise, která by působila v pozici konzultativního orgánu pro řešení sporných a aktuálních otázek vzájemných vztahů. Přítomní dále hovořili o výměně parlamentních delegací, o zintenzivnění vzájemných návštěv ministrů, povýšení zastupitelských úřadů z vyslanectví na velvyslanectví i možnosti uzavřít dohodu ve školské, kulturní a vědeckotechnické oblasti.

Rakouská delegace považovala majetkoprávní problematiku za prvořadou. Další tematické okruhy pro ni zdaleka neměly takovou prioritu. Wodak přednesl návrh na prozkoumání možnosti otevření nového hraničního přechodu v oblasti Laa an der Thaya-Hevlín. Hosté chtěli projednat tuto otázku nejdříve diplomatickou cestou. Otázka otevření nových hraničních přechodů a ulehčení cestování „běžným“ občanům na obou stranách hranice bude v následujících letech patřit mezi jedny z nejdůležitějších a nejkontroverznějších témat.³¹

Následná diskuse se také dotkla přetrvávajících hraničních incidentů. V týdnu před jednáním došlo hned ke třem případům – dvěma narušením československého vzdušného prostoru a jednou případu ilegálního přechodu hranice dvěma československými státními příslušníky. Obě strany nechtěly, aby hraniční incidenty negativně zatěžovaly vzájemné vztahy. Wodak proto přišel s návrhem vytvořit příslušnou smíšenou komisi. Generální sekretář poukázal na pozitivní vliv obdobného orgánu pro vztahy mezi Rakouskem a Maďarskem.³² Nic nového nepřinesla diskuse o třetím tematickém okruhu – dialogu o mezinárodní politice. Obě delegace si v podstatě jen vyměnily v minulosti vyřčené argumentace o připravované konferenci o evropské bezpečnosti.

Další průběh událostí dal důvod k mírnému optimismu. Na pražské rozhovory navázaly ve dnech 24.–28. května 1971 jednání expertů ve Vídni. Odlišné právní názory na povahu československého majetku v Rakousku nepředstavovaly překážku v domluvě

²⁹ NA, f. KSČ, ÚV, GH, karton č. 434, sl. 12217, č. j. 022.447/71-4, Informace o československo-rakouských jednáních ve dnech 19.–23. dubna 1971 v Praze.

³⁰ NA, f. KSČ, ÚV, GH, karton č. 434, sl. 12217, č. j. 022.447/71-4, Informace o československo-rakouských jednáních ve dnech 19.–23. dubna 1971 v Praze.

³¹ NA, f. KSČ, ÚV, GH, karton č. 434, sl. 12217, č. j. 022.447/71-4, Informace o československo-rakouských jednáních ve dnech 19.–23. dubna 1971 v Praze.

³² NA, f. KSČ, ÚV, GH, karton č. 434, sl. 12217, č. j. 022.447/71-4, Informace o československo-rakouských jednáních ve dnech 19.–23. dubna 1971 v Praze.

na dalším pokračování slibně zahájeného dialogu.³³ Nicméně do vývoje vzájemných vztahů zasáhl 14. sjezd Komunistické strany Československa proběhnuvší v Praze ve dnech 25.–29. května 1971. Předem připravené divadlo upevnilo pozici neostalinistů typu Vasiľa Biľaka nebo Miloše Jakeše v hlavním mocenském centru Československa. Rakouský tisk nešetřil kritickými komentáři na adresu zinscenovaného divadla. Psal o rozsáhlých čistkách v komunistické straně a upevnění pozice Gustáva Husáka, jenž byl zvolen generálním tajemníkem.³⁴ Článek „Husákův klikatý kurz vpřed“, uveřejněný 2. června 1971 v hlavním tiskovém orgánu Socialistické strany Rakouska Arbeiter-Zeitung, pak vyvolal mezi oběma státy novinářskou polemiku. Sloužila československé straně k účelovému odřeknutí dalšího kola náhradových jednání.³⁵

Závěr

Jak již bylo uvedeno, odblokování patové situace umožnil vstřícný návrh rakouské strany v podobě snížení požadované částky globální náhrady ze 4 na 2 miliardy šilinků. Důvod změny rakouského stanoviska spatřuji především ve vnitřní politice alpského státu. Nelze přitom vyloučit ani intervenci z pozice spolkového kancléře. Na jaře 1971 Bruno Kreisky vážně zamýšlel vyvolat předčasné parlamentní volby.³⁶ Nechtěl se již dál spoléhat na stávající variantu sociálně demokratické menšinové vlády podporované opoziční Svobodnou stranou Rakouska. Proto požádal svého podřízeného bezpartijního Rudolfa Kirchschräglera, aby učinil vstřícný krok. Podle představ rakouského ministerstva zahraničí měla být příslušná dohoda podepsána na podzim 1971, nejlépe ještě před konáním parlamentních voleb.³⁷ Kreiského kabinet by tak mohl voličům prezentovat konkrétní výsledek politiky uvolnění i důkaz větší akceschopnosti jednobarevné menšinové vlády než předchozích kabinetů s účastí lidovců. Nad rakouskou nabídkou nemohla československá strana v kontextu vážných příprav konference o evropské bezpečnosti jednoduše mávnout rukou. Nicméně záměr Bruna Kreiského narazil na neochotu vedení československého státu zaplatit Rakousku kompenzaci ve výši 2 miliard šilinků. Praha ji považovala za nepřiměřenou. Opětovně vsadila na zdržovací taktiku s cílem dosáhnout ústupků z rakouské strany, která však koncese odmítala. Řešení dlouholetého problému bylo stejně jako v minulosti několikrát odsunuto na neurčito. Teprve v prosinci 1974 ukončilo náhradová jednání po mnoha dalších peripetiích a taktických přestávkách podepsání příslušné dohody. Tehdy očekávané rychlé zlepšení vzájemných vztahů zůstalo jen nenaplněnou nadějí. Ke kvalitativním změnám v bilaterální relaci přispěl až pád železné opony.

³³ AMZV, TO-T Rakousko, 1970–1974, karton č. 6, č. j. 023.034/71-4, Zpráva o majetkoprávním jednání konaném ve Vídni ve dnech 24.–28. května 1971. Mírně odlišné částky uvádí tamtéž, bez č. j. Záznam o majetkoprávním jednání konaném ve Vídni ve dnech 24.–28. 5. 1971. Jaroslav Pivoňka, Josef Zimák.

³⁴ Např. Die Presse, 1. 6. 1971, s. 2, Husaks Position nach Säuberung fest.

³⁵ K následujícím událostem srov. ŠEPTÁK, Miroslav. Novinářská polemika mezi Československem a Rakouskem v červnu 1971. In *Studia Historica Nitriensia*, 2022, roč. 26, č. 1, s. 92-104.

³⁶ K této problematice nejnověji HÖBELT, Lothar. Die Zweite Republik Österreich und ihre Besonderheiten. Wien – Köln – Weimar 2020, s. 236-237.

³⁷ DEJMEK, Jindřich (ed.). Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956–1989). Díl druhý: Cirkulární telegramy MZV 1969–1980, svazek II/1, 1969–1972, Praha, 2022, dok. č. 421, 26. 4. 1971, s. 316.

Seznam použitých pramenů a literatury:

Archivy:

- Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha, fond Teritoriální odbor-tajné, Rakousko 1970–1974, karton č. 6.
- Národní archiv, Praha, fond Národní archiv, Praha, fond, Předsednictvo Ústředního výboru Komunistické strany Československa 1966–1971, fond 02/1; Komunistická strana Československa, Ústřední výbor, Gustáv Husák (1933) 1969–1987 (1989), karton č. 434.
- Österreichisches Staatsarchiv, Wien, Archiv der Republik, Bundeskanzleramt/Auswärtige Angelegenheiten, Sektion II-Pol., ČSSR, Karton Nr. 1767.

Vydané prameny:

- DEJMEK, Jindřich (ed.). Cirkulární telegramy Československého ministerstva zahraničních věcí z let komunistického režimu (1956–1989). Díl druhý. Cirkulární telegramy MZV 1969–1980, svazek II/1, 1969–1972, Praha 2022.
- Die Nationalratswahlen vom 1. März 1970. Bearbeitet im Österreichischen Statistischen Zentralamt. Wien: Österreichische Staatsdruckerei, 1970.

Dobový tisk:

- Die Presse, 1971.

Monografie:

- BENDER, Peter. Die „Neue Ostpolitik“ und ihre Folgen. Vom Mauerbau bis zur Vereinigung. München 1986.
- GEHLER, Michael. Österreichs Außenpolitik der Zweiten Republik. Von der alliierten Besatzung bis zum Europa des 21. Jahrhunderts, Band 1, Innsbruck – Wien – Bozen 2005.
- HÖBELT, Lothar. Die Zweite Republik Österreich und ihre Besonderheiten. Wien – Köln – Weimar 2020.
- KRÁTKÝ, Karel. Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce, Praha 1972.
- KUKLÍK, Jan. Znárodněné Československo. Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě. Praha 2010.
- ULLMANN, Paul. Eine schwierige Nachbarschaft. Die Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Tschechoslowakei von 1945–1968. Wien 2006.

Studie a články v časopisech a sbornících, kapitoly v kolektivních monografiích:

- DOBEŠ, Adam. Dlouhá cesta k majetkovému vyrovnání mezi Československem a Rakouskem. In STEHLÍK, Michal – SPRENGNAGEL, Gerald M. (eds.). Kreiského éra v Rakousku a období normalizace v ČSSR. Praha 2013, s. 43–56.
- NĚMEČEK, Jan. Zum Problem der tschechoslowakisch-österreichischen Beziehungen. Vermögensrechtlicher Ausgleich zwischen der Tschechoslowakei und Österreich nach dem 2. Weltkrieg. *Historica. Historical Sciences in the Czech Republic. Series Nova*, 2003, roč. 10, s. 229–254.
- ŠEPTÁK, Miroslav. Novinářská polemika mezi Československem a Rakouskem v červnu 1971. In *Studia Historica Nitriensia*, 2022, roč. 26, č. 1, s. 92–104.

Elektronické zdroje:

- Prohlášení Severoatlantické rady NATO přijaté v Římě 27. 5. 1970. Dostupné na internetu: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c700526a.htm>.

Počet slov: 4 789

Počet znaků (vrátane medzier): 34 979